

Борис Кривоканић*

*Пословни и правни факултет Универзитета
„Унион – Никола Тесла“, Београд*

НАТО БОМБАРДОВАЊЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999. КАО КЛАСИЧАН СЛУЧАЈ АГРЕСИЈЕ

Сажетак

Аутор подсећа на три познате дефиниције агресије у међународном праву. Прва, она из Статута Нирнбершког суда (1945) односила се на злочине против мира а не агресију као такву и није била довољно прецизна, те не одговара савременим условима. Друга, она из Резолуције 3314 (1974) Генералне скупштине УН, није правно обавезујућа, али су њена решења прерасла у опште обичајно међународно право, што значи да су обавезна за све. Трећа, она из новог чл. 8bis Римског статута након допуна из Кампале (2010) не може се применити да би се ретроактивно засновала надлежност Међународног кривичног суда, али је подобна да се према њој оцењује када постоји агресија. Аутор указује на карактеристике дефиниција агресије из Резолуције и Римског статута, а затим полазећи од тих дефиниција даје анализу рата који је НАТО водио против Југославије. У оквиру посебних одељака, уз навођење релевантних одредби Резолуције и Римског статута и чињеничног стања конкретног случаја, размотрена су следећа питања: општа дефиниција агресије, начин на који су дефинисани акти агресије, претпоставка да је на делу агресија, питање борбе за национално ослобођење као могућег изузетка, решење према којем никакви разлози не могу служити као оправдање за агресију. Аутор констатује

* Контакт: krivokapicboris@yahoo.com.

да је напад НАТО-а на Југославију био класичан случај агресије и да га треба увек тако и називати.

Кључне речи: *агресија, НАТО, Југославија, дефиниција, међународно право*

Темом НАТО бомбардовања Југославије бавили смо се у низу радова. Прво у књизи која је изашла те исте, 1999. године,¹ а затим и неколико чланака у часописима и зборницима објављеним у Југославији одн. Србији, Шпанији и Русији.²

У њима смо обрадили разне аспекте тог догађаја. Између осталог смо: истакли који су били прокламовани, а који стварни циљеви напада; доказали да су тиме тешко прекршени сами темељи међународног права, али и конкретни уговори и други важни међународни документи; указали на конкретне одредбе устава и закона чланица НАТО савеза и других држава које су оне прекршиле учествујући у нападу; истакли непосредне (људске жртве, разарања, материјална штета) и дугорочне последице (по здравље људи, животну средину, односе у свету и међународно право итд.); дали свој суд са временске дистанце и у светлу нових догађаја и чињеница; итд.³ Читаоца кога то занима, упућујемо на те радове.

Овде ћемо се вратити првом и основном питању - квалификацији напада НАТО-а на Југославију, са циљем да се он смести у релевантне међународноправне оквире и тиме заувек стави тачка на то о чему се ту заправо радило.

Разлог за враћање овом проблему је чињеница да је још у време бомбардовања било оних који су настојали да га оправдају и прикажу као правно дозвољен акт. Стога су у политичким говорима, документима, научним и новинарским

1) Krivokapić, 1999a.

2) Krivokapić, 1999b, 93-115; Krivokapić, 2000a, 207-240; Krivokapić, 2000b, 113-126; Krivokapić, 85-112; Krivokapić, 2000d, 5-33; Krivokapić, 2014, 353-371; Krivokapić, 2016, 232-255.

3) Сагледавањем са дистанце од 20 година проблема легалитета и легитимитета НАТО напада на Југославију и последица које је он изазвао (отимање и пљачка Косова, окупација, организовани криминал, етничко чишћење и други злочини албанских екстремиста, трговина људским органима, уништавање природе, пораст рака услед употребе муниције са осиримашеним уранијумом, последице по међународне односе и међународно право, охрабривање сепаратистичких покрета и тероризма итд.) бавили смо се у новом раду који је пред изласком из штампе. Krivokapić, 2019.

чланцима итд. за тај догађај коришћени еуфемизми, што значи неки други, блажи изрази који су сугерисали да се ради о нечему другом, а не о агресији.

И у наше време, након пуне две деценије, неки, посебно на Западу, упорно избегавају да признају да се радило о агресији, тврдећи да је у питању било нешто што у најмању руку није било незаконито. Чак и они међу њима који признају да је бомбардовањем прекршено међународно право, покушавају да створе привид да је реч о мањој незаконитости, о нечему што је у „сивој зони”, на самој ивици да буде законито,⁴ о нечему што, истина, није било законито, али је било исправно⁵, о томе да је „интервенција била неопходна да би се спречио геноцид”,⁶ итд.

У складу с тим, баш као и 1999, и данас повремено можемо чути да су у питању били „бомбардовање”, „акција”, „кампања”, „ангажовање”, „интервенција”, „операција”, „конфликт”, „криза”, „инцидент” и слично, а у најбољем случају „рат за Косово” или „рат на Косову”.⁷ Просто је невероватно колико се разних термина користи. Све само не „агресија”.

Овај рад има за циљ да покаже да је рат против Југославије био класичан случај агресије. А ако је тако, онда нипошто не може бити мањи преступ, а посебно не може бити „исправан”. Напротив, реч је о најтежем облику кршења основног принципа међународног права о забрани употребе силе и претње силом у међународним односима и, с друге стране, о најтежем међународном кривичном делу које повлачи индивидуалну кривична одговорност.⁸

4) „Само танка црвена линија одваја акцију НАТО-а на Косову од тога да буде међународно законита”. Simma, 1999, 22.

5) То је 14 година после бомбардовања изјавила Мадлена Албрајт, која је 1999. била државни секретар САД и једна од оних који су се ватрено залагали за напад на Југославију. Higgins, 2013.

6) То је 2014, поводом 15 година бомбардовања изјавио генерални секретар НАТО, Андрес Фог Расмунсен. Танјуг, 2014.

7) Били смо у искушењу да наведено конкретне примере радова где се користе поменути термини, али смо одустали јер би то непотребно оптеретило текст. Читалац ће их и сам без тешкоћа наћи, посебно у англосаксонској литератури.

8) Премда многи сматрају да је најтеже међународно кривично дело геноцид, још гора је аресија – не само што је злочин сама по себи, већ по природи ствари провоцира вршење других дела. Између осталог, ратни злочини могу бити извршени само у рату. Стога није случајно што су још у Статуту Нирибершког суда злочини против мира стављени на прво место, испред ратних злочина и злочина против човечности (тада геноцид још није био

Овде ћемо се стога фокусирати на то да ли је и зашто је НАТО напад био агресија. Да бисмо то утврдили поћи ћемо од начина на који је агресија дефинисана у међународном праву и упоредити то са чињеничним стањем. Премда смо то да је реч о агресији већ доказивали у неким ранијим радовима, овде ћемо се тиме бавити много темељније.

ДЕФИНИЦИЈЕ АГРЕСИЈЕ

Све, па и агресија, може се дефинисати од стране разних субјеката, из разних углова. Са становишта међународног права, а овде се једино оно пита, битне су три дефиниције.

1. Статут Нирнбершког суда (1945). - Прва која долази у обзир је дефиниција злочина против мира из Статута Међународног војног суда, који је у Нирнбергу судио најтежим злочинцима нацистичке Немачке.⁹ Она, међутим, није најпогоднија за оцену бомбардовања Југославије, и то из неколико разлога.

Дата је у специфичним околностима (завршетак Другог светског рата) за посебне потребе (суђење у Нирнбергу злочинцима поражене стране) и од стране само три велике силе победнице. Нити је била резултат сагласности читаве међународне заједнице, или макар већине држава, нити су њене амбиције биле да има универзалну важност или буде мерило за будуће случајеве.¹⁰ И коначно, премда би се њеном применом бомбардовање Југославије 1999. морало квалификовати као злочин против мира, она је далеко од савршенства у смислу да је истовремено и преширока и недовољно прецизна.¹¹

дефинисан као посебно дело, већ је обухваћен злочинима против човечности).

9) Детаљно о тој дефиницији и, посебно, суђењима која су после Другог светског рата на основу ње одржана Нирнбергу, пред савезничким трибуналима у Немачкој (на основу Закона бр. 10 Савезничког контролног савета) и Токију, у: *Historical Review of Developments Relating to Aggression*, 2003, 1-224.

10) Уосталом, не рачунајући процесе који су после Другог светског рата вођени у Немачкој и Јапану (у Токију је суђено јапанским политичарима и војним команданатима) никада није примењена на неке нове случајеве, премда је их је у наредним годинама било много.

11) Злочини против мира су у чл. 6/2/a Статут Нирнбершког суда дефинисани као „планирање, припремање, започињање или вођење агресорског рата или рата којим се крше међународни уговори, споразуми или гаранције, или учествовање у неком заједничком плану или завери за извршење ма ког од горе наведених дела”.

2. Резолуција 3314 (1974). – Премда забрањује не само употребу силе, већ и претњу силом у међународним односима, истиче да је циљ УН сузбијање агресије и предвиђа у ту сврху колективне мере које одређује Савет безбедности (чл. 1/1, 2/4 и 39) Повеља УН не даје дефиницију нити критеријуме по којима се може утврдити да је на делу агресија.

Они су зато дати у Резолуцији Генералне скупштине УН 3314 (1974) „Дефиниција агресије”¹² (у даљем тексту: Резолуција). Усвојена је са циљем да Савету безбедности пружи критеријуме који ће му помоћи да, када томе има места, утврди постојање претње миру, повреде мира или агресије и на тој основи да препоруке или одлучи о мерама које ће предузети да би се одржали или васпоставили међународни мир и безбедност.¹³

Премда, као сви такви акти Генералне скупштине, није правно обавезујућа за државе, Резолуција има велику политичку и моралну снагу, јер представља једну врсту одраза светског јавног мњења односно сагласности свих чланица УН (усвојена је консензусом) око тога шта је и када постоји агресија. Са много разлога може се тврдити да су њена решења у међувремену прерасла у опште (универзално) обичајно међународно право, што значи да су обавезна за све.¹⁴

Ово чини да је она подобна да буде мерило за оцену тога да ли у конкретном случају постоји агресија. Ако је добра за Генералну скупштину и Савет безбедности УН, добра је и за сврху ове наше анализе.

3. Римски статут (1998) након измена и допуна из Кампале (2010). – Изворни текст Римског статута из 1998. предвидео је агресију, као кривично дело из надлежности Међународног кривичног суда, али је није дефинисао, оставивши да се то учини накнадно. Дефиниција је усвојена тек 2010. на конференцији држава чланица у Кампали, која је Римски статут допунила новим чланом 8bis.¹⁵

12) *Definition of Aggression*, United Nations General Assembly, Twenty-ninth session, 142-144, [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3314\(XXIX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3314(XXIX)), 26.1.2019.

13) То је потврђено у ставу 2 преамбуле „Дефиниције агресије” која чини саставни део Резолуције 3314. *Definition of Aggression*, United Nations General Assembly, Twenty-ninth session, 142-144, [www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3314\(XXIX\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/3314(XXIX)), 26.1.2019.

14) Кривокапић, 2012, 35-81.

15) *Rome Statute of the International Criminal Court*, The Hague 2011, icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf, 26.1.2019.

Ова дефиниција има много сличности са оном из Резолуције, на коју се, уосталом, ослања, па и непосредно позива.¹⁶ Па ипак, постоје и важне разлике које се тичу тога ко је и са којим циљем усвојио дефиницију, који је њен домаћај итд., а могу се запазити и неке разлике у самом начину дефинисања.

За разлику од Резолуције коју је усвојила Генерална скупштина, консензусом свих чланица УН, дефиниција из чл. 8bis Римског статута дело је много ужег круга држава – само чланица Међународног кривичног суда, па и то само оних међу њима које су ратификовале измене и допуне из Кампале.¹⁷

Дефиниција из Резолуције усвојена је да би се олакшао рад Савета безбедности на очувању светског мира, с тим да је одлука остала у рукама Савета безбедности - он може одлучити да и непоменути акти представљају агресију, одн. напротив, може закључити да из неког разлога у конкретном случају који се уклапа у Резолуцијом утврђене оквире, није у питању агресија. За разлику од тога, дефиниција из Римског статута донета је да би Међународни кривични суд могао да суди појединцима за злочин агресије и у принципу не предвиђа никаква посебна решења везана за улогу Савета безбедности, који сем права да иницира поступак и права да тражи његово одлагање,¹⁸ нема никаква овлашћења везана за сам рад Суда и коначну одлуку (пресуду). Он, посебно, не може ни да мења дефиницију из члана 8bis Римског статута, ни да одлучује о томе да ли је у датом случају реч о агресији – то је посао Суда.

Када је реч о домаћају, дефиниција из Резолуције сама по себи није правно обавезујућа, премда су њена решења обавезна као део општег међународног права. Другачије је са

16) У ставу 2 члана 8bis Римског статута, непосредно пре навођења конкретних случајева (примера) аката агресије стоји: „Било који од следећих аката, без обзира на објаву рата, биће, у складу са Резолуцијом Генералне скупштине 3314 (XXIX) од 14. децембра 1974, окarakterисан као акт агресије...”.

17) Чланице Римског статута су 123 државе, од којих су до 26.1.2019. њих 37 ратификовале измене и допуне из Кампале. Rome Statute of the International Criminal Court, UN Treaty Collection, [https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=_en;Amendment to Article 8 of the Rome Statute of the International Criminal Court, UN Treaty Collection, https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10-a&chapter=18&clang=_en](https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10&chapter=18&clang=_en;Amendment%20to%20Article%208%20of%20the%20Rome%20Statute%20of%20the%20International%20Criminal%20Court,%20UN%20Treaty%20Collection,%20https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-10-a&chapter=18&clang=_en), 26.1.2019.

18) Он има право да иницира поступак код Суда, упућујући тужиоцу случај и право да затражи одлагање истраге или кривичног гоњења у периоду од 12 месеци, са могућношћу понављања таквог захтева.

дефиницијом из чл. 8bis – она је правно обавезна, али само за државе које су ратификовале измене и допуне Римског статута из Кампале као, разуме се, и за сам Међународни кривични суд.¹⁹

Постоје и одређене разлике које се тичу самог начина на који је дефинисана агресија. О њима ће бити речи касније.

Оно што је овде битно је чињеница да је и дефиниција из чл. 8bis Римског статута подобна да буде правни основ за оцену да ли је у конкретном случају у питању агресија.²⁰

Тачно је да се домашај одредби из тог члана у принципу не може ширити на државе које нису ратификовале Римски статут и његове измене и допуне, а посебно да се не може ширити на догађаје из прошлости, оне који су настали пре ступања тих одредби на снагу. Међутим, то је тако ако се мисли на остварење јурисдикције Суда или, просто речено, на примену Статута и односног члана за кривично гоњење конкретних лица. И то је тако не зато што дефиниција сама по себи није подобна да буде примењена, већ зато што Римски статут везује само државе која га изричито прихвате, па и то од утврђеног датума, и што у међународном праву, а посебно у међународном кривичном праву, нема ретроактивног важења прописа.

Међутим, када је реч о њеној подобности да одрази шта се у наше време сматра агресијом, дефиниција је и те како интересантна. Дакле, премда се не може користити за изрицање санкција за догађаје од пре ступања на снагу односних одредби, она се са пуним правом може користити за квалификацију догађаја из прошлости, бар када је реч о онима после Другог светског рата.²¹ То важи и за критични догађај – напад НАТО савеза на Југославију.

Осврнућемо се на још један занимљив моменат. Строго узев, дефиниција из чл. 8bis је искључиво у функцији утврђивања индивидуалне кривичне одговорност учинилаца, ту нема ништа спорно. Међутим, чињеница је и да ако су

19) О активацији надлежности Суда за злочин агресије: Креџ, 2018, 1-17.

20) Неки аутори су оспорили ту дефиницију, тврдећи да је недовољно прецизна. Glennon, 2010, 71-114. За критику таквих ставова види Trahan, 2012, 907-969.

21) Зато што је 1945. усвојена Повеља УН која забрањује силу у међународним односима.

та лица високи државни функционери чији се акти могу приписати држави, отвара се и питање одговорности државе – наравно не пред кривичним судом.²² Дакле, из тога што је неко проглашен одговорним за агресију (а то се врши на бази одредбе из чл. 8bis) може се закључити да је постојала агресија. Другим речима, дефиницију и критеријуме из поменутог члана можемо користити и изван поступка пред Међународним кривичним судом, као мерило за утврђивање да ли се у датим случају ради о агресији.

НАТО БОМБАРДОВАЊЕ 1999. У СВЕТЛУ ДЕФИНИЦИЈЕ АГРЕСИЈЕ

Да би се утврдило да се у случају бомбардовања Југославије 1999. радило о агресији морало би се доказати да тај догађај одговара оквирима који су дефинисани неком прихваћеном међународноправном дефиницијом.

Као што је већ истакнуто, једине две релевантне дефиниције агресије су оне из Резолуције и чл. 8bis Римског статута (у даљем тексту: Римски статут).

Стога ћемо овде у најкраћим цртама изнети њихова решења и дати оцену, упоредивши их са чињеничним стањем.

Општа дефиниција

1. Резолуција. - Општа дефиниција агресије дата је у чл. 1/1 Резолуције, где је утврђено: „Агресија је употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе или на било који начин који није у сагласности са Повељом Уједињених нација, како то проистиче из ове Дефиниције.”²³

2. Римски статут. – Општа дефиниција из Римског статута је двосложна и састоји се од дефинисања агресије као планирања, припремања, започињања или извршења акта агресије, а уз то и од дефинисања самог акта агресије.²⁴

22) Akande, Tzanakopoulos, 2017, 33.

23) Још једном ваља подсетити да Повеља дозвољава употребу силе само ради самоодбране или у случају колективних мера које предузимају УН против агресора.

24) Дефиниција из чл. 8bis нашла је одраз и у измењеним и допуњеним Елементима злочина,

Наиме, чл. 8bis/1 злочин агресије одређује као: „Планирање, припрема, започињање или извршење, од стране лица које је у позицији да спроведе ефективну контролу и нареди политичку или војну акцију државе, акта агресије који, по свом карактеру, озбиљности и снази представља очигледну повреду Повеље УН”.

То је прецизнија дефиниција од оне из Резолуције, јер обухвата не само употребу оружане силе (започињање и извршење акта агресије) већ и претходне радње (планирање и припрема акта агресије). Такође, док Резолуција говори о употреби оружане силе од стране *једне државе*, дефиниција из чл. 8bis Римског статута захтева да су у питању радње „лица које је у позицији да спроведе ефективну контролу и нареди политичку или војну акцију државе”. Ова разлика је разумљива када се има у виду да се Резолуција бави међудржавним односима и треба да олакша реакцију Савета безбедности, док је сврха дефиниције из Римског статута да омогући вођење кривичног поступка на бази индивидуалне кривичне одговорности.

Након, што на описани начин одређује *злочин агресије*, Римски статут у наредном ставу (чл. 8bis/2) даје општу дефиницију *акта агресије* – и ту скоро дословце понавља Резолуцију, прецизирајући да је акт агресије: „употреба оружане силе једне државе против суверенитета, територијалног интегритета или политичке независности друге државе, или на било који други начин који није у сагласности са Повељом Уједињених нација”.

3. Оцена. - Ослањајући се на ове опште дефиницију, морамо да закључимо да је напад на Југославију 1999. несумњиво био агресије, пошто се радило о употреби силе против суверенитета, територијалног интегритета и политичке независности земље, што је све, разуме се противно Повељи УН. Такође, поменута употреба силе по природи ствари подразумевала и планирање и припремање напада.

који представљају допуну Статута у смислу прецизирања бића Статутом предвиђених кривичних дела. Елементе је 2002. усвојила Скупштина држава чланица, а затим их је, 2010. у Кампали допунила. Ammendments to the Elements of Crimes, Resolution RC/Res.6, 2010, Annex II, Ammendments to the Elements of Crimes, https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-ENG.pdf, 26.1.2019.

Акти агресије

1. Резолуција. - Да би ствари још више појаснила, Резолуција даје примере аката агресије. Она у чл. 3. прецизира да: „сваки од ниже набројаних аката, без обзира да ли је рат објављен или није, представља агресију, узимајући у обзир и у складу са одредбама члана 2:²⁵

„а) инвазија или напад оружаних снага једне државе на територију друге државе, или свака војна окупација, макар и привремена, која произађе из такве инвазије или напада, или анексија територије или дела територије друге државе употребом силе;

б) бомбардовање територије неке државе од стране оружаних снага друге државе или употреба ма ког оружја од стране једне државе против територије друге државе;

с) блокада лука или обала једне државе од стране оружаних снага друге државе;

д) напад оружаних снага једне државе на копнене, поморске или ваздухопловне снаге, поморску или ваздушну флоту друге државе;

е) употреба оружаних снага једне државе, које се с пристанком земље пријема налазе на територији ове последње, противно условима предвиђеним у споразуму или остајање тих снага на територији земље пријема и после истека споразума;

ф) радња једне државе која своју територију стави на располагање другој држави да би је ова искористила за извршење акта агресије против треће државе;

г) упућивање од стране, односно у име једне државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или плаћеника, који против друге државе врше акте оружане силе толико озбиљно да се изједначују са горе побројаним актима, односно значајно учешће једне државе у томе”.

Према томе, међу овим актима наведени су примери непосредне, директне (бомбардовање, блокада, напад и др.)

25) Чл. 2 даје за право Савету безбедности да одлучи да су околности датог случаја такве да не би било оправдано да се закључи да је у питању акт агресије.

али и посредне, индиректне агресије (злоупотреба војних база у иностранству, помагање у агресији, слање нерегуларних трупа).

Како се путем набрајања не могу обухватити сви видови агресије, Резолуција у чл. 4. прецизира да листа набројаних аката није потпуна, те да Савет безбедности може одлучити да и други акти представљају агресију у смислу одредаба Повеље УН.

У Резолуцији се (чл. 5) констатује да разлози било које природе не могу служити као оправдање за агресију и недвосмислено се утврђује да агресија повлачи међународну одговорност, а агресорски рат представља злочин против међународног мира.

2. Римски статут. – Чл. 8bis/2 наводи: „Било који од следећих аката, без обзира на објаву рата, биће, у складу са Резолуцијом Генералне скупштине 3314 (XXIX) од 14. децембра 1974, окарактерисан као акт агресије: ...”. Затим следи понављање од речи до речи примера аката агресије из чл. 3 Резолуције.

На тај начин, Римски статут не само да садржи у потпуности исто решење као Резолуција, већ се на њу и изричито позива.

3. Оцена. – Наведени акти агресије дати су са идејом да се лакше препозна када постоји агресија. Они су, дакле, једна врста примера и уједно индикатора.

Да би постојала агресија, довољно је утврдити постојање самог једног од наведених аката, па макар извршеног само једном. Нема захтева да се акт понавља више пута, да траје одређено време и слично. То значи да агресија постоји и ако се изврши само једно бомбардовање, само један напад на оружане снаге односне земље итд.²⁶

У конкретном случају, напад на Југославију непрекидно је трајао 79 дана.

26) Онај ко тврди да ти јединични акти нису агресија, морао би пружити ваљане доказе за то. О томе би се нпр. могло разговарати у случају напада једног војног ваздухоплова на ваздухоплов или брод друге земље који је прошао без тежих последица; у случају гранатирања или ракетирања територије друге државе које је било малог обима и прошло без озбиљних последица (посебно у случају ненамерног гранатирања или ракетирања које је последица грешке или самоопаљења) итд.

Када је реч о томе који су акти агресије извршени, може се приметити да су на делу били сви, осим оних из тачке „е” (употреба оружаних снага које су већ на територији друге државе или њихово остајање по истеку споразума) и то из простог разлога што тада ниједна страна сила није имала на територији Југославије своју војну базу или неке друге оружане снаге.²⁷

Све друго је постојало, с тим да се једним делом радило о непосредној (тачке „а-d”) а у осталом делу о посредној агресији (тачке „f-g”).

Акте непосредне агресије извршиле су све државе чланице НАТО (њих 19)²⁸ већ самим учешћем у планирању и припреми напада на Југославију. Додатно, њих 13 су и непосредно учествовале и у започињању и извршењу аката агресије из тачака „а-d”.²⁹

Не може бити спорно да су НАТО снаге извршиле многобројне нападе на територију Југославије (тачка „а”), блокаду њених лука, обала и ваздушног простора (тачка „с”) и нападе на њене оружане снаге – ратне ваздухоплове, јединице на терену итд. (тачка „d”).

Између осталог, 9.4.1999. снаге ОВК, НАТО и Албаније напале су реон карауле Кошаре на југословенско-албанској граници, са циљем упада ка Косову. Због малог броја војника који су је бранили, нападачи су заузели караулу и премда су спречени да изврше дубљи продор, тиме су окупирали део територије Југославије.

27) Полазећи од дефиниције аката агресије из чл. 8bis Римског статута, Гленон иде по тачкама, па закључује да би многе америчке интервенције из прошлости представљале агресију, као што су оне у: Камбоџи 1970, Доминиканској Републици 1965, Гренади 1983, Панами 1989, Авганистану 2001, Ираку 2003. итд. Glennon, 2010, 90-96. Он признаје да би и напад НАТО савеза на Југославију представљао агресију, али га (стр. 92) помиње само у вези са тачком „b” (бомбардовање) што је погрешно. У том сукобу јесу доминирали бомбардовање и ракетирање, али је било и других аката агресије, укључујући и покушаје инвазије (пешадијских продора) из Албаније и Македоније и привремену окупацију дела територије.

28) САД, Уједињено Краљевство, Француска, Немачка, Италија, Турска, Канада, Шпанија, Португал, Холандија, Норвешка, Белгија, Данска, Исланд, Чешка, Пољска, Мађарска, Луксембург, Грчка.

29) САД, Уједињено Краљевство, Француска, Немачка, Италија, Турска, Канада, Шпанија, Португал, Холандија, Норвешка, Белгија и Данска.

Копнени напад покушан је и на Паштрику, 26.5.1999. и то са територија Албаније и Македоније.³⁰ Премда су и ту у једном тренутку запосели део територије Југославије, нападачи су претрпели велике губитке и почетком јуна су одбачени на почетне положаје. О интензитету борби говори податак да су ОВК, Албанија и НАТО имали око 1.400 мртвих и 500 рањених (на страни Југославије било је 87 погинулих и око 300 рањених).

Посебна карактеристика рата који је НАТО водио против Југославије била је свакодневно бомбардовање и ракетирање читаве земље. За 79 дана НАТО је извео 10.484 борбених летова и избацио 23.614 бомби и пројектила.³¹

По другим изворима, НАТО је извршио 2.300 ваздушних удара на 995 објеката широм земље, избацивши из 1.150 борбених авиона око 420.000 пројектила укупне масе 22.000 тона. Лансирао је и 1.300 крстарећих ракета и изручио 37.000 касетних бомби. Тиме је уништено је или оштећено 25.000 стамбених објеката; онеспособљено 470 км путева и 595 км пруга: оштећено је 14 аеродрома, 19 болница, 20 домова здравља, 18 дечјих вртића, 69 школа, 176 споменика културе; разорено је 38 и оштећена су 44 моста. Материјална штета се процењује на између 30 и 100 милијарди америчких долара.³²

Најтеже су, разуме се људске жртве. Премда се тачан број не зна, углавном се говори о око 2.500 погинулих (од тога око 1.500 цивила) и око 12.000 рањених и осакаћених (од тога око 6.000 цивила).³³

Премда није у непосредној вези са самом квалификацијом сукоба у смислу да ли је на делу била агресија или не, мора се поменути и то да је НАТО извршио бројне ратне злочине, међу којима и велики број напада на цивиле и цивилне објекте.³⁴

30) У обавештајним и извиђачким операцијама, као људство за навођење и слично деловали су припадници америчке ЦИА, док су у копненим борбеним дејствима уз припаднике ОВК учествовали и војници Албаније, Велике Британије и Норвешке, а у ваздушним ударима и других НАТО држава.

31) Fenrick, 2001, 489.

32) RTS, TANJUG, 2018.

33) RTS, 2015; RTS, TANJUG 2018.

34) Преглед злочина извршених од стране НАТО снага, са тачно наведеним описом, местом, датумом, бројем жртава итд. види у: Lopić, 1999, 104-108; Krivokapić, 2000d, 5-33.

Акте посредне агресије извршиле су државе које су НАТО снагама ставиле на располагање своју територију за напад на Југославију (тачка „f”).³⁵ То подразумева дозволу да се, ради тог циља, преко територије односне земље превозе трупе, техника и опрема; да се она користи за смештај авиона, технике и људства који учествују у нападу; да се са ње врши осматрање и прислушкивање Југославије (посебно, њеног руководства, оружаних снага, полиције) итд.

Конечно, посредну агресију извршиле су и земље које су опремале, обучавале и слале на територију Југославије припаднике ОВК,³⁶ муцахедине, плаћенике и друге наоружане борце који нису део регуларних оружаних снага ниједне државе (тачка „g”).³⁷

Заправо, премда се то најчешће испушта из вида, агресија на Југославију по овом основу, почела је много пре самог бомбардовања. Најкасније почетком 1998, на Косову је било присутно око 2.000 добро наоружаних бораца ОВК, који су прошли војну обуку на полигонима у Албанији, где су их обучавали албански, британски, амерички и турски војни инструктори. Овај вид посредне агресије почео је, дакле, око годину дана пре самог бомбардовања. Трајао је и касније, све до краја сукоба.

Да би се ово могло квалификовати као посредна агресија, потребно је да се утврди испуњење два услова, тј. да постоји: 1) упућивање од стране, односно у име неке државе оружаних банди, група, нерегуларних војника или плаћеника или значајно учешће те државе у томе; и 2) да поменута лица против друге државе врше акте оружане силе толико озбиљно да се изједначају са актима агресије.

Први услов је несумњиво испуњен, јер су Албанија и њени ментори са Запада обучавали, наоружавали, опремали и

35) Уз неке од чланица НАТО које нису непосредно учествовале у извођењу аката агресије, то су још и Босна и Херцеговина, Бугарска, Македонија, Румунија, Словачка, Словенија и Хрватска, које тада нису биле у чланству Алијансе.

36) Fulton, 2010, 130-141.

37) У случају Војне и паравојне активности у и против Никарагве (1986) Међународни суд правде је нашао да се ова одредба (чл. 3/g Резолуције 3314) „може сматрати међународним обичајним правом”. *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua*, par. 195, p. 93.

на друге начине помагали и слали на територију Југославије припаднике ОВК и друге нерегуларне борце. То не би смело бити спорно.

Када је реч о другом услову, довољно је подсетити на неке бројке. У току 1998, припадници ОВК извели су 1.017 напада и убили 329 лица (117 полицајаца, 37 војника и 175 грађана), ранили преко 600 лица (око 400 полицајаца, 106 војника и 162 грађана) и отели 230 лица. Жртве су биле разних националности.³⁸ Од почетка 1999, до средине марта те године (дакле, и даље пре почетка НАТО бомбардовања) терористи ОВК извршили су 559 напада, од чега 322 на припаднике полиције и 237 на цивиле. Убили су 124 (од тога 104 цивила), ранили 253 (од тога 156 цивила) и отели 57 људи.³⁹

Када је почело бомбардовање, борци ОВК постали су пешадија НАТО-а на терену, која је вршила нападе на војску, полицију и цивиле; осматрала и јављала НАТО снагама битне информације (о потенцијалним метама, нанесеној штети, положајима и кретању војске Југославије и слично).

Према изложеном, сем оног из тачке „f”, НАТО и његови савезници су у већој или мањој мери извршили све акте агресије, поменуле у Резолуцији и Римском статуту.

Претпоставка да је на делу агресија

Чак и независно од свега изнетог, па и без улажења у прецизно чињенично стање у смислу када су и где извршени одређени акти, свака објективна анализа напада на Југославију 1999, мора поћи од претпоставке да је у питању била агресија. То одмах значи, да не треба доказивати агресију, већ, напротив, терет доказивања лежи на ономе ко из неког разлога тврди супротно.

1. Резолуција. – Резолуција (чл. 2) прецизира да „првоотпочињање употребе оружане силе противно Повељи представља *prima facie* доказ извршења акта агресије”. Она, истина, дозвољава да Савет безбедности може у складу с Повељом закључити да проглашење да је извршен неки акт

38) Izveštaj VJ o zločinima..., 2001.

39) Podaci MUP Srbije, 1999, 9.

агресије не би било оправдано у светлу других релевантних околности, укључујући и чињеницу да односни акти или њихове последице нису довољно опасни.

Из тога следи да је за претпоставку (доказ) о томе да се у конкретном случају ради о агресији, потребно испуњење ових услова: 1) да се ради о првоотпочињању употребе оружане силе, 2) да је оно извршено противно Повељи УН, 3) да су односни акти и њихове последице довољно опасни и 4) да Савет безбедности није закључио да проглашење да је извршен акт агресије не би било оправдано у светлу других релевантних околности.⁴⁰

2. Римски статут. – Статут не предвиђа да првоотпочињање употребе силе од једне државе противно Повељи УН представља *prima facie* доказ извршењу агресије.

То је и разумљиво, када се зна да Међународни кривични суд, као и сваки други кривични суд, одлучује на основу поднетих му доказа, а не претпоставки. Напротив, постоји претпоставка невиности окривљеног, а све чињенице које му иду на терет морају се доказати.

3. Оцена. – Остављајући по страни решење Римског статута, које овде није релевантно из разлога који су поменути, остаје чињеница да се у случају напада НАТО савеза на Југославију одмах морало закључити да је у питању агресија.

Ово зато што су на делу била сва четири услова поменута у чл. 2 Резолуције:

1) Нема никакве сумње да је НАТО био тај који је први отпочео примену оружане силе;

2) Није се радило ни о једном од два Повељом УН дозвољена изузетка од забране силе у међународним односима: 1) ниједна НАТО чланица није била нападнута ни угрожена од стране Југославије, да би се могло говорити о самоодбрани; и

40) Право Савета безбедности, да након упознавања са свим релевантним чињеницама, одлучи да се не ради о агресији, последица је свести о томе да су могући и случајеви у којима је до употребе силе дошло услед неких извињавајући околности (самоопаљење пројектила, акција неурачунљивог или лица које се отело команди, итд.) или је у питању употреба силе недовољног (сувише ниског) интензитета и трајања и, без озбиљнијих последица (нпр. спорадично пушкарање граничара, обарање страног авиона на самој граници у недовољно јасним околностима итд.) и слично.

2) Савет безбедности није одредио колективне принудне мере против Југославије, нити је дао такав мандат НАТО пакту. Уосталом, није ни било места за такву одлуку Савета, јер Југославија није повредила или угрозила светски мир;

3) Односни акти и њихове последице били су веома опасни и штетни. Радило се о правом рату, уз употребу огромних снага (НАТО је користио више од 1.100 авиона, велики број хеликоптера, ратних бродова, ракета итд.). Напад је представљао свакодневно масовно бомбардовање читаве земље уз знатне жртве и огромна разарања. Гледајући шире, нападом на Југославију поремећени су односи између држава, укључујући и велике силе (нарасло је узајамно неповерење); уздрман је светски мир (јавила се опасност да се сукоб прошири на територије других земаља);⁴¹ нанета је огромна штета међународном праву (дат је пример његовог некажњеног гажења) итд.;

4) Савет безбедности није донео никакву одлуку којом би утврдио да се у датом случају из неког разлога не ради о агресији.

Другим речима, чим је извршен напад на Југославију (а то је неспорна чињеница) то је био доказ у прилог томе да је на делу агресија. И никакви други докази нису потребни.

Борба за национално ослобођење као могући изузетак

1. Резолуција. - Резолуција предвиђа важан изузетак, тако што утврђује да се легитимна борба за национално ослобођење, независност и самоопредељење народа под страном колонијалном и сличном доминацијом, не сматра агресијом.⁴² Напротив, ти народи имају право на подршку.

41) Да су околности биле мало другачије, Југославија је могла и да добије помоћ од неких сила, што би сукоб одвело у сасвим неизвесном правцу. Уосталом, премда се то обично превиди, Југославија је имала сво право, не само да одбија нападе, већ и да узврати по територијама држава агресора, што би такође водило ескалацији, са непредвидивим последицама.

42) То решење формулисано је у чл. 7. који гласи: „Ништа у овој дефиницији, а посебно у члану 3. не може ни на који начин да нанесе штету Повељом предвиђеном праву на самоопредељење, слободу и независност оних народа који су тога права силом лишени, а о којима је реч у Декларацији о начелима међународног права која се тичу пријатељских односа и сарадње међу државама у складу с Повељом Уједињених нација, а посебно народа под колонијалним и расистичким режимима или другим облицима страног господства, нити праву тих народа да се у том циљу боре, да траже и примају подршку у складу с начелима Повеље и горе поменуте декларације”.

Ово решење је логично и оправдано, зато што се ту, суштински ради о посебном облику самоодбране од стране агресије и окупације. Јер страна, силом наметнута доминација се у бити на то и своди.

2. Римски статут. – Такве одредбе у Статуту нема. То је сасвим разумљиво када се зна да је служи поступку за утврђивање индивидуалне кривичне одговорности и у фокусу има конкретне акте и конкретне појединце.

3. Оцена. – У случају напада на Југославију није било места да се примени овај изузетак.

Пре свега, он се односи на легитимну борбу за самоопредељење, слободу и независност народа који су тога били силом лишени. Међутим, нити је НАТО народ, нити га Југославија било чега силом лишила, нити би се то могло рећи за народе држава чланица Алијансе. Дакле, у односу на НАТО и његове чланице, као и земље које су посредно помагале напад на Југославију, овај изузетак отпада.

Са друге стране, ни албанско становништво није имало право да се насилно бори за сецесију од Југославије, јер право на самоопредељење припада народима, а не националним мањинама.⁴³ У сваком случају не припада у свој својој ширини која отвара простор за отцепљење, стварање нове државе и слично.⁴⁴ Другачији приступ био би у супротности са основним принципима међународног права, посебно онима који јамче суверенитет и територијални интегритет држава, како је то учињено већ самом Повељом УН, али и свим другим релевантним међународним документима.⁴⁵

Уосталом, нико на Косову није био лишен тог права силом, већ је то подручје од вајкада колевка српског народа и његове културе. Напротив, Срби и други неалбанци су

43) Кривокапић, 2017, 505-516,

44) И у чувеној Капотортијевој студији посвећеној правима припадника етничких, верских и језичких мањина, а урађеној за потребе УН, јасно је констатовано да је право на самоопредељење „потпуно друга тема од права припадника мањина”. Capotorti, par. 208, p. 35.

45) Чак и Декларација УН о давању независности колонијалним земљама и народима (1960) као што прокламује право свих народа на самоопредељење, тако исто врло јасно утврђује да „сваки покушај да се делимично или у потпуности разбије национално јединство и територијални интегритет земље неспојив је са циљевима и начелима Повеље Уједињених нација”.

годинама протеривани одатле од стране албанских сепаратиста. Такође, власт у Београду се никако не би могла означити као колонијални или расистички режим.

Најзад, овде се није радило о борби етничких Албанаца, тачније радило се и о њој, али је она сама по себи представљала унутрашњи сукоб, вид побуне или грађанског рата. Да није било напада НАТО снага, све би на томе и остало. А он се, као што је већ поменуто, никако не може уклопити у Резолуцијом предвиђени изузетак о којем је овде реч.

Могуће оправдање

1. Резолуција. - Резолуција наглашава (чл. 5/1) да никакви обзире било које природе, политички, економски, војни или други, не могу служити као оправдање за агресију.

2. Римски статут. – Статут се овим питањем не бави, што је разумљиво.

3. Оцена. – Формулација из Резолуције је врло прецизна и нема јој се шта додати. Никакви разлози било које природе, па ни политичке, војне итд. не могу послужити као оправдање за агресију. Све је дакле јасно.

Ипак, овде ћемо подсетити да су се у то време са разних страна чули свакакви аргументи зашто треба бомбардовати Југославију – ради обезбеђења њене демократизације, слабљења њене војне моћи, очувања кредибилитета НАТО и др.⁴⁶ У светлу Резолуције, али и читавог савременог међународног права, јасно је да ови разлози никада нису могли бити прихватљиви, па не могу то бити ни данас.

Као посебан и заправо главни аргумент оних који су захтевали, а затим и оправдавали НАТО акцију, истицана је наводна потреба „спречавања српског геноцида над албанским становништвом” одн. у блажој форми, „спречавања етничког чишћења Албанаца од стране Срба”. Међутим, одмах се знало, а касније и показало да није било никаквог геноцида, никаквог етничког чишћења, па ни никаквог систематског насиља над етничким Албанцима. Чак и у критичном периоду, који је

46) Krivokapić 1999a, 22-45; Fenrick, 2001, 490.

непосредно претходио НАТО бомбардовању, на делу су биле само операције полиције и војске против албанских терориста. То исто раде органи реда у свим државама.⁴⁷

Овде ћемо само приметити да оружана акција НАТО против Југославије није била никакво „последње”, „изнуђено” решење, које је наводно наметнула драматична ситуација на терену.⁴⁸ Она је била много раније планирана, о чему, поред осталог, сведочи чињеница да су НАТО снаге још почетком 1998. утврдиле неколико стотина примарних, секундарних и терцијалних циљева за бомбардовање и то не само на Косову, већ на читавој територији Југославије.

Посебно треба истаћи да је рат против Југославије правдан некаквим наводним правом хуманитарне интервенције, као што је, с друге стране, требало да послужи као подлога за увођење у међународно право некаквог новог правила о допуштености силе у случају интервенције из хуманитарних разлога. Међутим, савремено међународно право не дозвољава такве интервенције, посебно онда када иза њих стоје поједине државе или групе држава (тзв. унилатералне интервенције). Док би се у неким сасвим изузетним ситуацијама могла прихватити интервенција коју би са позивом на Главу VII Повеље наложио Савет безбедности, сви други случајеви не могу да представљају ништа друго него неки од видова агресије. Уосталом, и пракса је показала да ниједна таква акција никада није била „хуманитарна” већ је служила само као параван за остваривање других, скривених интереса.⁴⁹

Агресија као злочин

1. Резолуција. - Резолуција изричито утврђује да је агресорски рат злочин против мира, те да агресија повлачи међународну одговорност (чл. 5/2). Она говори о међународној одговорности (што отвара простор и за могућу примену међународних санкција против односне државе)⁵⁰ а не о

47) Детаљно, са обиљем података и других доказа, Кривокапић, 2019.

48) Zunes, 2011.

49) Кривокапић, 2011, 571-619.

50) Кривокапић, 2017, 70-92.

индивидуалној кривичној одговорности одговорних лица. То је разумљиво када се има у виду која је сврха тог документа.

2. Римски статут. – Сасвим супротно, Римски статут посматра агресију као међународног кривично дело из надлежности Међународног кривичног суда. Дакле, у фокусу је појединачна кривична одговорност за акт агресије „лица које је у позицији да спроведе ефективну контролу и нареди политичку или војну акцију државе”.

3. Оцена. – Ако је напад на Југославију представљао агресију, то значи да су све државе које су у њему учествовале – агресори, као што су сва лица која су га планирала, припремала, наредила и извршила – злочинци. И у принципу би због тога требало да буду кажњени.

У пракси ствари изгледају другачије.

НАТО напад на Југославију није могао 1999. да буде означен од стране Савета безбедности као агресија из простог разлога што су његови главни покретачи, планери и извршиоци била три стална члана Савета са тзв. правом вета (САД, Уједињено Краљевство, Француска). Пошто ниједна влада (па ни она која касније дође на власт) неће своју државу жигосати као агресора, није реално очекивати драматичне обрте ни у будућности, у смислу доношења некаквог документа на светском нивоу (нпр. резолуције Савета безбедности) који би напад на Југославију означио као агресију, а земље које су учествовале у томе прогласио агресорима.

Са друге стране, 1999. Међународни кривични суд још није почео са радом (Римски статут је ступио на снагу 2002) а и дефиниција агресије је дата тек много касније (2010). Суд, дакле, и да је хтео није могао да покрене поступке против лица која су планирала, припремила, наредила и реализовала рат против Југославије. Чак и да не улазимо овде у проблем тога које су државе ратификовале Римски статут и измене и допуне из Кампале, а које нису, Суд неће моћи да води поступке против поменутих лица ни у будућности, већ због тога не може да заснује своју надлежност ретроактивно.

То су објективне околности које ометају спровођење правде. Такве ствари се, повремено догађају, па и у унутрашњим

правним порецима. Међутим, једно је да ли је неко осуђен, а друго да ли је крив. Неко може бити осуђен за убиство премда није крив (намештени процес, судска грешка итд.) као што може избећи осуду, премда је свима јасно да је крив. Ова друга ситуација је, нажалост, доста честа у међународним односима, када велике силе повремено врше оружане нападе на мање државе и за то не одговарају, јер би покушај да им се наметне та одговорност довео до великог сукоба, а врло вероватно и светског рата. То није у складу са међународним правом, али то су оне ситуације када се политика ставља изнад права.

Међутим, овде нас тај проблем заправо и не занима превише. Основно питање којим се бавимо је да ли се у случају напада НАТО савеза на Југославију радило о агресији. Стога једино на шта овде треба да укажемо је чињеница да одсуство званичне међународне осуде за тај напад (од стране Савета безбедности) или кривичне осуде одговорних лица (од стране Међународног кривичног суда) нису и не могу бити никакав доказ о томе да се није радило о агресији.

ЗАКЉУЧАК

Да бисмо у неком конкретном случају утврдили да се ради о агресији, а не нечему другом, потребно је да са сигурношћу констатујемо да се околности случаја подударају са начином на који је агресија дефинисана у међународном праву. Видели смо да је таква дефиниција дата у Резолуцији 3314 (1974) и новом члану 8bis Римског статута (изм. и доп. 2010) и да је у оба случаја скоро истоветна. Сама чињеница да се након 36 година дошло до практично исте формулације говори да је она од стране држава прихваћена као валидна. Државе, дакле, и сада, као и средином 70-их година прошлог века, имају исти став око тога шта је агресија и када она постоји. Ближе гледајући, о агресији се ради ако се конкретни догађај поклапа са оним што је дато у општој (апстрактној) дефиницији коју садрже поменути документи или ако се поклапа са макар једним од примера аката агресије који су такође наведени у тим документима. У конкретном случају, нема сумње да се напад НАТО савеза на Југославију по свему подудара са условима које садржи општа дефиниција из Резолуције и

Римског статута. Већ то је довољно да се тај напад квалификује као агресија. Међутим, он се поклапа и са свим актима агресије који су дати као конкретни примери, изузев оног из тачке „е”. Другим речима, са актима из тачака „а-d” и „f-g”. А за постојање агресије довољно је доказати присуство само једног од тих аката. Поред тога, видели смо да чак и да се не ослањамо на општу дефиницију нити на примере аката агресије, на основу Резолуције постојала би претпоставка да је на делу агресија и онај ко тврди да се не ради о агресији морао би то и да докаже. У конкретном случају нема никаквих разлога који би довели у питање наведену претпоставку. Из свега изложеног следи недвосмислени закључак: напад НАТО алијансе на Југославију 1999. био је класичан случај агресије. Стога га треба увек и у свакој прилици тако и називати. Никакво релативизовање, тражење блажих термина и слично нису прихватљиви. Бар толико дугујемо жртвама тог безумног чина.

ЛИТЕРАТУРА

- Akande Dapo, Tzanakopoulos Antonios, "The Crime of Aggression in the ICC and State Responsibility", *Harvard International Law Journal Online Journal*, vol. 58, Spring 2017, 33-36, 2017.
- Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua*, ICJ, Judgment of 27 June 1986, par. 195, p. 93, www.icj-cij.org/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf, 26.1.2019
- Capotorti Francesco, *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*, United Nations, New York, 1979.
- Fenrick W. J. „Targeting and Proportionality during the NATO Bombing Campaign against Yugoslavia”, *European Journal of International Law*, No. 3, 489-502, 2001.
- Fulton John R. „NATO and the KLA: How the West Encouraged Terrorism”, *Global Security Studies* No. 3, 130-141, 2010.

- Glennon Michael J. „The Blank-Prose Crime of Aggression”, *Yale Journal of International Law*, No. 1, 71-114, 2010.
- Higgins Sean, „Madeline Albright on Kosovo: 'What we did there was not legal but it was right'”, *Washington Examiner*, September 26 2013, <http://washingtonexaminer.com/madeline-albright-on-kosovo-what-we-did-there-was-not-legal-but-it-was-right/article/2536446>, 26.1.2019
- Historical Review of Developments Relating to Aggression, 2003, United Nations, New York, <http://legal.un.org/cod/books/HistoricalReview-Aggression.pdf>, 26.1.2019
- Izveštaj VJ o zločinima tzv. OVK na Kosovu u periodu od 1998. do kraja NATO agresije (2) (2001, June 12), *Glas javnosti*, <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/06/13/srpski/R01061202.shtml>, 26.1.2019
- Kreß Claus, „On the Activation of ICC Jurisdiction over the Crime of Aggression”, *Journal of International Criminal Justice* No. 1, 1-17, 2018.
- Krivokapić Boris, *NATO agresija na Jugoslaviju – sila iznad prava*, Beograd, Čigoja štampa, 1999.
- Krivokapić Boris, „NATO Aggression Against Yugoslavia – Gross Violation of the National Law of Aggressor States”, *Yugoslav Review of International Law* No. 1-3, 93-115, 1999.
- Krivokapić Boris, „NATO Aggression Against Yugoslavia as an Assault of International Law”, in: *International Law and the Interventionism in the 'New World Order': From Iraq to Yugoslavia*, Madrid, 207-240, 2000.
- Krivokapić Boris, „NATO Aggression Against Yugoslavia – Violation of the Foundations of International Law”, *Yugoslav Law* No. 1-3, 113-126, 2000.
- Krivokapić Boris, „NATO Aggression Against Yugoslavia – A Harsh Violation of All Relevant International Documents”, *Yugoslav Law* No. 1-3, 85-112, 2000.
- Krivokapić Борис, „Ratni zločini izvršeni od strane NATO tokom agresije na Jugoslaviju”, *Strani pravni život* br. 1-3, 5-33, 2000.

- Кривокапић Борис, *Актуелни проблеми међународног права*, Београд, 2011.
- Кривокапић Борис, „Обичајна правна правила у међународном праву”, *Мегатренд ревија* бр. 3 35-81, 2012.
- Krivokapić Boris. „Razlozi i posledice NATO agresije na Jugoslaviju – 15 godina posle (1999-2014)”, in: *Novi „hladni rat”*, Beograd, pp. 353-371, 2014.
- Кривокапић Борис, „Агресија НАТО против Југославије (1999 г.) в свете међународног права”, С. Бабурин, З. Станкевич (Eds.), *Европско измерење 2016*, Москва, Асоцијација јуридических вузова et. al., 232-255, 2016.
- Кривокапић Борис, *Међународно јавно право*, Београд, 2017.
- Krivokapić Boris, „NATO Bombing of Yugoslavia (1999) 20 Years Later – The Problems of Legality, Legitimacy and Consequences”, in: Nebojša Vuković (ed.) *The 1999 NATO Bombing Campaign: 20 Years Later*, у штампи 2019.
- Lopičić Đorđe, „Ratni zločini protiv civilnog stanovništva izvršeni od strane država članica NATO u agresiji na SRJ”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo* br. 1-3, 159-175, 1999.
- Podaci MUP Srbije, „Blic”, 24.3.1999, 9
- RTS, „Šesnaesta godišnjica NATO bombardovanja”, 24 mart 2015, www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1867756/%C5%A0esnaesta+godi%C5%A1njica+NATO+bombardovanja.html, 26.1.2019
- RTS, TANJUG, „Devetnaesta godišnjica NATO bombardovanja”, 24. mart 2018, www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3082740/devetnaesta-godisnjica-nato-bombardovanja.html, 26.1.2019
- Simma Bruno, „NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects”, *European Journal of International Law* No. 1, 1-22, 1999.
- Tanjug, „Novi alibi NATO-a za bombardovanje SR Jugoslavije”, 9.5.2014, www.politika.rs/sr/clanak/292365/Politika/Novi-alibi-NATO-a-za-bombardovanje-SR-Jugoslavije, 26.1.2019.

Trahan Jennifer, "A Meaningful of the Crime of Aggression: A Response to Michael Glennon", *University of Pennsylvania Journal of International Law* No. 4, 907-969, 2012.

Zunes, Stephen, „The US War on Yugoslavia: Ten Years After”, *Huffpost*, May 25, 2011, www.huffingtonpost.com/stephen-zunes/the-us-war-on-yugoslavia_b_211172.html, 26.1.2019

Boris Krivokapic

NATO BOMBING OF YUGOSLAVIA AS A CLASSIC CASE OF AGGRESSION

Resume

After the introduction, the author recalls three known definitions of aggression in international law. The first is from the Statute of the International Military Tribunal, which sued Nazi war criminals in Nuremberg. For various reasons (it referred to crimes against peace and not aggression as such, it was not precise enough, etc.) it is not quite suitable for modern conditions. The second is contained in UN General Assembly Resolution 3314 (1974). Although strictly speaking is not legally binding, its solutions have grown into a universal customary international law, which means that they are binding on everyone. The third is given in the new Article 8bis which is incorporated in the Rome Statute by its amendments from Kampala (2010). Although based on it there cannot be exercised retroactive jurisdiction of the International Criminal Court, it can be useful in assessing it when there is aggression. The author points to some other characteristics of the definition of aggression from the Resolution and the Rome Statute. In the central part of the work, starting from these definitions, the analysis of the war that led NATO in 1999 against Yugoslavia was given. Specific issues such as: the general definition of aggression, the way in which acts of aggression are defined, the assumption of aggression in certain cases, the issue of the struggle for national liberation as a possible exception, a solution according to which no reasons can serve as justification for aggression. Each of them has been analyzed in a separate section, with the first provisions of the Resolution, then the Rome Statute, and then a comparison with the facts and on that basis making an assessment. The author concludes that NATO's attack on Yugoslavia was a classic case of aggression and raises the question of what is changing it in practice. He notes that it is not realistic to expect the adoption of a universal document that would signify the attack as an aggression and label the countries that participated in it as aggressors. On the other hand, already because the fact that the International Criminal

Court has no retroactive jurisdiction, there is no way that those who planned and realized the war against Yugoslavia, will face the Court. Nevertheless, the author emphasizes that what happened in 1999 should always be called the right name - aggression. This is important because it sometimes strives to alleviate the qualification of that event, whereby it is a name other than a name - bombing, intervention, campaign, action, engagement, incident, and the like.

Keywords: *Aggression, NATO, Yugoslavia, definition, international law*

* Овај рад је примљен 22. марта 2019. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције, 19. априла 2019. године.